

Софийски университет „Св. Климент Охридски“  
Международна научна конференция  
на Факултета по славянски филологии – 2017  
„Надмощие и приспособяване“

---

---

ДЕМИНУТИВИ В ОНТОГЕНЕЗАТА: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ  
МЕЖДУ ЕЗИКОВИ РАВНИЩА

Юлияна Стоянова  
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

DIMINUTIVES IN ONTOGENY:  
INTERACTION BETWEEN SOME LANGUAGE LEVELS

Juliana Stoyanova  
University of Sofia St. Kliment Ohridski

**Abstract.** The purpose of this study is to discuss, on the basis of Bulgarian naturalistic data, the claims according to which the use of diminutives in CDS is beneficial for the early language acquisition. On the basis of previous cross-linguistic investigations, some hypotheses are formulated and tested against the Bulgarian material: diminutives in the Bulgarian CDS increase the frequency of difficult phonemes (the affricates /tʃ/) and /ts/), as well as of intervocalic consonant clusters in the input which may aid their relative early mastering; diminutives offer the children an increased number of derived nouns with relative transparent word-formation structure accompanied by typical and widespread morpho-phonological alternations, and thus help them learn some basic rules by means of which different types of nouns are built. The analyses of the Bulgarian data confirm these hypotheses and reveal how some language specific characteristics of diminutives may influence acquisition.

**Key words:** diminutives in CDS; prosodic models; intervocalic clusters; morpho-phonological alternations; word-formation models

За първи път психолингвистиката обръща внимание на мястото на деминутивите в общуването между възрастни и деца през 70-те години на миналия век.

В своята студия „Когнитивни предпоставки за развитието на граматиката“ Дан Слобин привежда примери с деминутиви в няколко езика и подчертава тяхната функция в ранното развитие на граматиката. Според автора деминутивите може да се разглеждат като игрови модификации, които предшестват появата на флексии при думите (Slobin 1973).

Само няколко години по-късно известният американски изследовател Чарлз Фъргюсън причислява *‘речта на възрастните към децата’*, т.нар. Baby

talk, към група регистри, които всяко езиково общество използва в общуване с хора, „неспособни по една или друга причина да разбират нормалната реч на възрастните по обичайния начин“ (Ferguson 1977). За автора деминутивите са между най-ярките характеристики на опростения регистър Baby talk, но са твърде нетипични: тези езикови единици са по-сложни от простите им съответствия (simplicia), но „обикновено не изясняват изказването по какъвто и да било очевиден начин“ (Ferguson 1977). Тяхната функция е „... експресивна, добавяща афект към изказванията“. Интересно е обаче, че Фъргюсън не се задоволява с това, да определи мястото на деминутивите като социолингвистичен маркер в регистъра Baby talk. Подобно на Слобин, Фъргюсън подчертава също така и ролята им в детското езиково развитие: според автора деминутивите са първите морфологични елементи, които детето успява да сегментира, с което се поставя началото на овладяването на деривацията и формообразуването в съответния език.

През 90-те години на миналия и началото на нашия век употребата на деминутивите в речта на възрастните към децата отново привлича вниманието на психолингвистите. Множество изследователи издигат хипотезата, че умалителните съществителни в речта на възрастните към децата спадат към езиковите средства, които *подпомагат* езиковото развитие (вж. напр. Gillis 1997; Kempeetal 2007; 2009; Protassova, Voeikova 2007 и др.).

Цел на това изследване е да провери върху български езиков материал верността на тази хипотеза, като я конкретизира във връзка със структурната специфика на българските деминутиви.

Деминутивната деривация в българския език се осъществява с помощта на множество разнообразни суфикси<sup>1</sup>, които водят до промени в прозодичната структура и сегментния състав на дериватите, добавят към простите основи средисловни клъстър и мофонологични редувания, превръщат непроизводните simpliciа в производни. Тези промени дават основание да се предположи, че употребата на деминутиви в речта на възрастните към децата води до модифициране на входните езикови данни по определен начин, което оказва благотворно влияние върху езиковото развитие (особено в ранните стадии) на българските деца, подпомагайки овладяването на различни аспекти на фонологията, морфонологията, морфологията и словообразуването.

С цел да се докаже тази хипотеза, в по-нататъшното изложение деминутивите се съпоставят с техните прости съответствия по отношение на:

- сегментния им състав;
- фонотактичните им характеристики (съставящите ги клъстър);
- тяхната морфонологична структура;
- словообразователната им структура.

---

<sup>1</sup> Деминутивни наставки, употребени в речта на възрастните към децата в екскрипираниите тук данни: -е; -л(е), -к(а) -ичк(а), -ичк(и) pl tant; -к(и), -к(о), -ч(о) и -лъ(о) (с хипокористична семантика); -ец; -ц(е), -ч(е), -енц(е), -(и)нц(е), ченц(е) /-иченц(е), -ленц(е); -иц(а); -чиц(а).

Анализираните български данни отразяват вербалното общуване между четири български деца (Стефан, Вики, Кико и Дора) и лица от близкото им обкръжение. Записите са направени на адуокасети с времетраене по 60 мин. За Кико и Дора е взет под внимание по един възрастов срез (по време на записите Дора е на 2; 2<sup>2</sup> години, а Кико – на 2; 0). За останалите две деца, чието развитие е проследено в продължение на няколко месеца, са използвани по два възрастови среза: за Стефан на 2;3 и 2;4 години, за Вики 2;3 и 2;5 години.

*Деминутивите увеличават броя на африкатите [ц] и [ч] във входните езикови данни*

Сегментният състав на деминутивите е изследван въз основа на реално използваните деминутивни суфикси във вербалната продукция на възрастните по време на разговорите с четирите изследвани деца. Тези данни са обобщени в Таблица 1.

| Деминутивни суфикси (заедно с окончанията) | Брой на деминутивните лемни в речта на възрастните по време на общуване с 4-те деца |            |          |          |          |          |      |
|--------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------|------------|----------|----------|----------|----------|------|
|                                            | Стефан 2;3                                                                          | Стефан 2;4 | Вики 2;3 | Вики 2;5 | Кико 2;0 | Дора 2;2 | Общо |
| -е                                         | 3                                                                                   | 1          | 1        | 2        | 1        | 5        | 13   |
| -че                                        | 4                                                                                   | 9          |          | 8        | 11       | 13       | 46   |
| -ко                                        | 1                                                                                   | 2          |          | 2        | 3        | 1        | 9    |
| -чо                                        | 1                                                                                   | 2          | 1        |          | 1        | 3        | 8    |
| -це                                        |                                                                                     |            |          |          |          | 2        | 2    |
| -ице                                       |                                                                                     |            |          |          | 1        | 2        | 3    |
| -ка                                        | 4                                                                                   | 5          |          | 2        | 5        | 6        | 22   |
| -ица                                       |                                                                                     | 1          |          | 1        |          | 3        | 5    |
| -ичка                                      | 2                                                                                   | 7          | 6        | 4        | 6        | 16       | 41   |
| -ченце                                     |                                                                                     |            |          |          |          | 2        | 2    |
| -енце                                      | 5                                                                                   | 3          | 4        | 7        | 4        | 10       | 33   |
| -(и)нце                                    |                                                                                     |            |          |          | 2        | 2        | 4    |
| -ленце                                     |                                                                                     | 1          |          |          | 1        | 2        | 4    |
| -льо                                       |                                                                                     |            |          |          | 1        |          | 1    |
| -ички pl tant                              |                                                                                     |            |          |          | 1        | 1        | 2    |
| -ки pl tant                                |                                                                                     |            |          |          | 1        | 2        | 3    |
| Общо                                       | 20                                                                                  | 32         | 12       | 26       | 38       | 70       | 198  |

**Таблица 1. Брой лемни с деминутивни суфикси, регистрирани в разговорите на възрастните с изследваните деца**

<sup>2</sup> Според международно приетото означение на възрастта на децата, броят на месеците след цифрата за съответните години се записва след точка и запетая, например 2;2 се чете като 2 години и два месеца.

Данните в таблицата позволяват да се изчисли честотата на отделните сегменти според фреквентността на суфиксите, регистрирани в ексцерпирания материал.

От консонантите, включени в умалителните словообразователни форманти, първо място по фреквентност заема /ч/, която се среща 99 пъти в съществителни, образувани с наставките -ч(е), -ч(о) (с хипокористична семантика), -(ч)ице, -ичк(а), -ченц(е), -ичк(и) pl tant; на второ място е /к/ – тя се среща 74 пъти в деминутиви с наставки -к(о) (с хипокористична семантика), -к(а), -ичк(а), -ичк(и) pl tant, -к(и) pl tant; следва /ц/ – 49 пъти в деминутивни формации със суфиксите -це, -(ч)иц(е), -ченц(е), -иц(е), -ленц(е); /н/ – 43 пъти в деминутиви, образувани с формантите -ченц(е), -енц(е), -(и)иц(е), -ленц(е); /л/ – 5 пъти в деминутиви със суфиксите -ленце и -лъ(о) (с хипокористична семантика).

Данните показват, че африкативите /ч/ и /ц/, които спадат към относително сложните съгласни (предвестници на клъстърите) и за които се очаква да създават трудности при овладяването, са между най-фреквентните консонанти. За сравнение: неумалителните съществителни от изследваната извадка, съдържащи тези африкати, са значително по-малко на брой:

/ч/ се среща при умалителните в 48.42% от всички лексеми срещу 10.93% при простите съществителни;

/ц/ се среща при умалителните в 25.26%, а при простите съществителни – едва в 8.94%.

Следователно, броят на думите, съдържащи африкати, е три до четири пъти по-голям в *deminutiva*, отколкото в *simplicia*.

*Деминутивите увеличават броя на интервокалните клъстъри във входните езикови данни*

Таблица 2 илюстрира, първо, съпоставката между деминутивите и простите им корелати във връзка с възможностите за добавяне на клъстър към фонологичната структура на изходната основа (втората и третата колонка) и второ – броя на единиците със или без клъстъри при неумалителни съществителни (петата и шестата колонка), продуцирани от възрастните в диалози с 4-те деца.

От таблицата се вижда, че в преобладаващата част от случаите деминутивната деривация е придружена с добавяне на клъстър спрямо изходното съществително: процентът на съществителните, които в резултат на деминутивизация получават клъстър, е най-често над 90% и не спада под 85%. За сравнение – клъстърите в неумалителните съществителни, продуцирани от възрастните в разговорите с изследваните деца, в петте извадки са между 36% и 45% и само в последната са малко над половината (54.63%).

| Възрастен<br>в диалог<br>със: | Деминутивите, сравнени<br>с простите си корелати |                            |      | Simplicia    |              |      |
|-------------------------------|--------------------------------------------------|----------------------------|------|--------------|--------------|------|
|                               | + доба-<br>вящи<br>кльстър                       | – доба-<br>вящи<br>кльстър | Общо | +<br>кльстър | –<br>кльстър | Общо |
| Стефан 2;3                    | 17                                               | 3                          | 20   | 18           | 23           | 41   |
|                               | 85%                                              | 15%                        | 100% | 43.9%        | 56.1%        | 100% |
| Стефан 2;4                    | 26                                               | 2                          | 28   | 17           | 29           | 46   |
|                               | 92.86%                                           | 7.14%                      | 100% | 36.96%       | 63.04%       | 100% |
| Вики 2;3                      | 11                                               | 1                          | 12   | 7            | 11           | 18   |
|                               | 91.67%                                           | 8.33%                      | 100% | 38.89%       | 61.11%       | 100% |
| Вики 2;5                      | 25                                               | 3                          | 28   | 22           | 27           | 49   |
|                               | 89.29%                                           | 10.71%                     | 100% | 44.9%        | 55.1%        | 100% |
| Кико 2;0                      | 34                                               | 1                          | 35   | 18           | 22           | 40   |
|                               | 97.14%                                           | 2.86%                      | 100% | 45.0%        | 55.0%        | 100% |
| Дора 2;2                      | 65                                               | 4                          | 69   | 59           | 49           | 108  |
|                               | 94.2%                                            | 5.8%                       | 100% | 54.63%       | 45.37%       | 100% |

**Таблица 2. Брой на деминутивите, добавящи кльстър към простата основа, в сравнение с тези, които не добавят кльстър, както и с броя на simplicia със или без кльстър**

Ето и няколко примера, илюстриращи добавянето на средисловен кльстър в процеса на деминутивизация: градина – градинка; чичо – чичко; коза – козле; стол – столче; ръка – ръчичка; дете – детенце и т.н.

Деминутивите, образувани със суфиксите *-ленце* и *-ченце*, добавят два интервокални кльстъра към простата основа: стол – столченце; нос – носленце (техният процент не е отразен в таблицата). В резултат на това в речта на възрастните към 4-те изследвани деца съществителни с два или три кльстъра се срещат доста по-често в групата на умалителните, отколкото в тази на simplicia.

*Деминутивите увеличават броя на съществителните с морфонологични алтернации във входните езикови данни*

Таблица 3 показва съотношението между случаите с морфонологични редувания при деминутивите и при неумалителните съществителни<sup>3</sup> в речта на възрастните към 4-те изследвани деца.

<sup>3</sup> При простите съществителни алтернации се срещат в процеса на образуване на множествено число.

| Морфонологични алтернации в речта на възрастните в диалози със: |        |            |        |          |        |          |        |          |        |          |        |
|-----------------------------------------------------------------|--------|------------|--------|----------|--------|----------|--------|----------|--------|----------|--------|
| Стефан 2;3                                                      |        | Стефан 2;4 |        | Вики 2;3 |        | Вики 2;5 |        | Кико 2;0 |        | Дора 2;2 |        |
| Дем.                                                            | Simpl. | Дем.       | Simpl. | Дем.     | Simpl. | Дем.     | Simpl. | Дем.     | Simpl. | Дем.     | Simpl. |
| 7                                                               | 3      | 7          | 3      | 3        | 0      | 5        | 2      | 8        | 3      | 15       | 6      |

**Таблица 3. Брой на морфонологичните алтернации при деминутивите (Дем.) и simplicia (Simpl.), продуцирани от възрастните в разговори с 4-те изследвани деца**

Тези резултати ни насочват към функцията на деминутивите да предложат на децата образци на словообразователни модели, придружени с морфонологични редувания – подобни образци очевидно се срещат доста по-рядко при simplicia (в процеса на образуване на множествено число). Деминутивите в диалозите на възрастните с 4-те изследвани деца показват следните алтернации: **е : Ø** (*песен – песничка*); **я : е** (*ряпа – репичка*); **й : Ø** (*боя – боичка*); **е : й** (*заек – зайче*); **г : ж** (*книга – книжка*); **к : ч** (*пътека – пътечка*; *човек – човеченце*; *камък – камъче*); **ц : ч** (*лъжица – лъжичка*; *яйце – яйчице*); **л' : л** (*леля – леличка*) и т.н.

При простите съществителни алтернации се отбелязват при добавянето на флексии за множествено число. Ето и няколко примера: **к : ч** (*око – очи*); **к : ц** (*ръка – ръце*; *вълк – вълци*); **е : й** (*заек – зайци*); **е : Ø** (*песен – песни*; *прозорец – прозорци*); **ъ : Ø** (*термометър – термометри*) и т.н.

Както показват примерите, алтернациите, които са резултат от деминутивизация, следват 8 различни модела, докато тези, които придружават образуването на множествено число, са само 5. Тази разлика е за сметка на консонантните редувания – 5 при деминутивизацията и само 2 при плурализацията. Три от моделите се срещат и в двата процеса – както при деминутивната деривация, така и при добавянето на флексията за множествено число: **к : ч**, **е : й** и **е : Ø**.

*Деминутивите увеличават броя на производните съществителни във входните езикови данни*

Съпоставката между простите и умалителните съществителни в речта на възрастните към децата показва още една интересна тенденция. Като се изключат деминутивите, в речта на възрастните към децата остават незначителен брой производни съществителни. Таблица 4 онагледява тази тенденция. Тъй като деминутивите са винаги производни, таблицата отразява съотношението между производни и непроизводни форми само при simplicia: производните в шестте анализирани извадки са между 17% и 29% (средна стойност 24.5%). Употребата на деминутиви увеличава процента на производните съществителни повече от двойно, до 53.66% спрямо всички ексцерпирани съществителни.

| Производни срещу непроизводни simpliciæ в разговори със: |           |            |           |           |           |           |           |           |           |           |           |
|----------------------------------------------------------|-----------|------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| Стефан 2;3                                               |           | Стефан 2;4 |           | Вики 2;3  |           | Вики 2;5  |           | Кико 2;0  |           | Дора 2;2  |           |
| Пр.                                                      | Непр.     | Пр.        | Непр.     | Пр.       | Непр.     | Пр.       | Непр.     | Пр.       | Непр.     | Пр.       | Непр.     |
| 9                                                        | 32        | 10         | 36        | 3         | 15        | 12        | 37        | 9         | 31        | 31        | 77        |
| 21.9<br>%                                                | 78.1<br>% | 21.7<br>%  | 78.3<br>% | 16.7<br>% | 83.3<br>% | 24.5<br>% | 75.5<br>% | 22.5<br>% | 77.5<br>% | 28.7<br>% | 71.3<br>% |

**Таблица 4. Процентно съотношение между производните (Пр.) и непроизводните (Непр.) simpliciæ в диалозите на възрастните с 4-те изследвани деца**

Следователно, към функциите на деминутивите в речта на възрастните към децата трябва да причислим и „въвеждане” в словообразователната структура на съществителните. Това твърдение е още по-убедително в светлината на факта, че значим дял от производните в групата на simpliciæ се пада на съществителните, образувани с наставки, омонимни на деминутивни формативи: наставка **-ка** (*връзка, гъдулка, дупка, играчка, клечка, котка, лейка, майка, мишка, мозайка, обувка, печка, приказка* и т.н.), наставка **-(и)че** (*момче, момиче*), наставка **-(н)ица** (*възглавница, захарница, болница*), наставка **-ец** (*прозорец*); наставка **-це** (*слънце*). Броят на тези лексеми е 51. Съотнесени спрямо общия брой производни simpliciæ (74), те съставят 68.9%.

### Изводи

Анализите и обобщенията на данните потвърдиха функциите на деминутивите в речта на възрастните към български деца да подпомагат овладяването, като повлияват езиковото развитие едновременно на няколко различни езикови равнища. Бе установено, че:

Първо, деминутивите, съдържащи африкативните съгласни /ч/ и /ц/, са три до четири пъти повече, отколкото неумалителните съществителни, съдържащи тези съгласни. Следователно, може да приемем, че между функциите на деминутивите е да стимулират овладяването на трудни за децата сегменти, като увеличават тяхната фреквентност във входните езикови данни.

Второ, в преобладаващата част от случаите деминутивната деривация е придружена с добавяне на средисловен клъстер спрямо изходната основа: процентът на съществителните, които в резултат на деминутивизация получават клъстер, е най-често над 90% и не спада под 85%. За сравнение – неумалителните съществителни с клъстери в състава си, продуцирани от възрастните в разговорите с изследваните деца, са около два до три пъти по-малко. Следователно, може да се приеме,

че една от функциите на деминутивите е да стимулира овладяването на (средисловните) клъстърни чрез увеличаване на тяхната фреквентност във входните езикови данни.

Трето, ако се изключат деминутивите, в речта на възрастните към децата остават сравнително малък брой производни съществителни. Употребата на деминутиви увеличава процента на производните съществителни повече от двойно, до 53.66%. Следователно, към функциите на деминутивите в речта на възрастните към децата трябва да причислим и „въвеждане” в словообразователната структура на съществителните. Това твърдение е още по-убедително в светлината на факта, че значим дял от производните в групата на *simplicia* се пада на съществителните, образувани с наставки, омонимни на деминутивни формати-ви: -ка, -(и)че, -(н)ица, -ец и -це.

Четвърто, според анализирания данни от българската извадка словообразователните модели с морфонологични алтернации при деминутивите са между два и три пъти по-чести, а моделите на консонантни редувания са по-разнообразни, отколкото например при образуването на форми за множествено число. Тези резултати ни насочват към функцията на деминутивите в речта на възрастните към децата да предложат образци на деривация на съществителни, придружени с морфонологични редувания.

### Библиография

- Slobin 1973:** Slobin, D. I. Cognitive prerequisites for the development of grammar. – In: C. A. Ferguson, D. I. Slobin (Eds.). *Studies of Child Language Development*. New York, 175–208.
- Ferguson 1977:** Ferguson, C. A. Baby talk as a simplified register. – In: C. Snow, C. A. Ferguson (Eds.). *Talking to children: Language Input and Acquisition*. Cambridge, 1977, 219–236.
- Gillis 1997:** Gillis, S. (1997). The Acquisition of Diminutives in Dutch. – In: W. U. Dressler (ed.). *Studies in the pre- and protomorphology*. Vienna, 1997, Österreichische Akademie der Wissenschaften, pp. 164–179.
- Kempe et al. 2007:** Kempe, V., Brooks, P. J., Gillis, S. Diminutives provide multiple benefits for language acquisition. – In: Savickiene, I., Dressler, W. (Eds.). *The acquisition of diminutives: a cross-linguistic perspective*. Amsterdam, John Benjamins, 2007, 319–349.
- Kempe et al. 2009:** Kempe, V., Ševa, N., Brooks, P. J., Mironova, N., Pershukova, A., Fedorova O. Elicited production of case-marking in Russian and Serbian children: Are diminutive nouns easier to inflect? – *First Language*, 2009; 29, 147–165. Online version: <http://fla.sagepub.com/cgi/content/abstract/29/2/147>
- Protassova, Voeikova 2007:** Protassova, E., Voeikova, M. Diminutives in Russian at the early stages of acquisition. – In: Savickiene, I., Dressler, W. (Eds.). *The acquisition of diminutives: a cross-linguistic perspective*. Amsterdam, John Benjamins, 2007, 43–72.